

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені Т.Г. ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису.

УДК 301.25 : 802-024

НАГАЙЧУК Валерія Валеріївна

ЕВОЛЮЦІЯ ЛОКУТИВНИХ ДІЄСЛІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ 16 - 20 СТ.

Спеціальність 10.02.04. - германські мови

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філологічних наук

Київ 1993

7827.550
Роботу виконано на кафедрі англійської мови ЛННБ України ім. В. Стефаника
Київського університету ім. Т. Шевченка

00509828 (W)

Науковий керівник – кандидат філологічних наук,
доцент Верба Л. Г.

Офіційні опоненти – доктор філологічних наук,
професор Швачко С. О.,
кандидат філологічних наук
Буніятова І. Р.

Провідна організація – Львівський університет

Захист відбудеться "_____" _____ 1993 р. о 10 годині
на засіданні спеціалізованої ради д. 068. 18. 11 при Київському
університеті ім. Т. Шевченка /252030, Київ, бульвар Шевченка, 14,
актовий зал/.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського
університету.

Автореферат розіслано "_____" _____ 1993 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради

Лисенко Б. І.

Закономірним і логічним розвитком лінгвістики на сучасному етапі є становлення історичної прагмалінгвістики і вивчення в цьому плані різних аспектів локуції та ілокуції.

Центральне місце у даній роботі займають ілокутивні дієслова, які складають одну з важливіших частин ілокутивного акту.

До сьогодні ілокутивні дієслова вже становили тему різних досліджень, які можна було б об'єднати одним словом – синхронічні. У той же час шляхи і закономірності розвитку цих дієслів у англійській мові залишилися до цього часу мало розробленими.

Велика кількість досліджень з синхронії та невинуватено ігнорований історичний підхід до вивчення мови і мовлення не сприяли поглибленому та всесторонньому їх розгляду як системи у тісному зв'язку з людською діяльністю. Більш ж історичне вивчення мови має справу не з зовнішньою стороною явищ, а з внутрішньою будовою самого історичного процесу, розвитком об'єкту як системи.

Сучасний етап розвитку прагматики, як, втім, і лінгвістики в цілому, характеризується новим ступенем історичних досліджень. Дослідники дійшли до висновку, що синхронічний та історичний аспекти тісно пов'язані між собою як частини єдиного цілого. Історичні дослідження можуть істотно розвинути і доповнити картину наших знань про мову і мовлення. Не випадково тому виникла необхідність з'ясувати і вивчити причини відмінностей сучасного стану мов від документально засвідчуваного минулого їх стану.

У цій роботі ми здійснили спробу простежити процес розвитку англійських ілокутивних дієслів від 16 до 20 століття на матеріалі англійської драматургії. В роботі розглядаються ілокутивні дієслова в історичному плані у межах історичної прагматики і встановлюється ряд якісних змін, що мали місце в системі ілокутивних дієслів протягом 16 – 20 століть, а також робиться висновок про досить значну кількісну стабільність цієї системи в процесі

історичного розвитку е млійської мови.

Актуальність поданого дослідження обумовлена загальними завданнями історичної лінгвістики, які полягають у необхідності вивчення мовних реалій у динаміці. Важливість поєднання історичного вивчення мови і мовлення, невивченість закономірностей і характеристик розвитку ілокутивних дієслів у перформативних висловленнях в англійській мові, перспективи майбутніх мовних змін на основі вже виявлених, - ці причини і зумовили своєчасність даної роботи.

Ілокутивні дієслова становлять основу для вивчення і класифікації вивчовень за прагматичними типами, і діахронічний їх розгляд виступає як одна з важливіших задач історичного мовознавства. Ті зміни, яких зазнала система мовленнєвих дієслів в ході розвитку мови в цілому, є загальними для всієї англійської мови. Ось чому саме мовленнєві дієслова і було взято за об'єкт дослідження.

Матеріалом для розробок стала англійська та американська драматургія останніх п'яти століть загальним обсягом у 11 000 сторінок. Розгляд розвитку ілокутивних дієслів починається з раннього англійського періоду, оскільки саме у цей час з'являються драматургічні твори з зафіксованими мовленнєвими актами, що надає матеріал, необхідний для дослідження.

Основна мета даної роботи - всебічне комплексне вивчення ілокутивних дієслів у процесі їх історичного розвитку від 16 століття до цього часу.

У відповідності з зазначеною метою поставлено такі завдання дослідження:

1/ уточнити поняття "ілокутивне дієслово" і виявити визначальні ознаки ілокутивних дієслів,

2/ проєкти історичну розробку найважливіших аспектів розвитку

ілокутивних дієслів в англійській мові у плані виявлення основних змін, а також їх стабільності,

3/ дати історичний огляд функціонування ілокутивних дієслів у англійській мові, починаючи з 16 століття,

4/ виявити залежність між типами мовленнєвих актів і дієсловами, що їх виражають, а також співвідносність між структурними особливостями висловлення і його комунікативним наповненням у різні часові відрізки,

5/ встановити залежність між змінами в функціонуванні ілокутивних дієслів та історичними змінами соціального середовища.

Сьогодні історична прагмалінгвістика представлена окремими працями. Тому наукова новина даної роботи заключається у вперше здійсненій спробі комплексного вивчення ілокутивних дієслів у діахронічному аспекті, у встановленні особливостей їх функціонування на різних етапах розвитку англійської мови. У роботі окреслений кількісний склад груп мовленнєвих дієслів у різні часові періоди, визначені їхні значення і якості.

Теоретичне значення поданої дисертації криється в тому, що вона робить конкретний внесок у подальший розвиток історичної прагмалінгвістики, сприяє розробці проблем комунікативної лінгвістики, історії англійської мови і мовлення та діахронічного вивчення мови як соціального явища в тісному взаємозв'язку з соціальною практичною діяльністю людини.

Практична цінність роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані в курсі загального мовознавства у розділах "Мова і мовлення", "Діахронія у мові і мовленні", "Метамовлення" та ін. Основні положення дослідження можуть бути застосовані у методичних та практичних рекомендаціях з курсу історії англійської мови, у спецкурсі з прагматики, на практичних заняттях при вивченні англійської розмовної мови, при написанні курсових

і дипломних робіт з даної тематики.

Відповідно до мети дослідження та пов'язаних з нєю завдань на захист виносяться такі положення:

1/ Ілокутивне дієслово - це таке метамовне дієслово, яке характеризує ілокутивну силу мовленнєвого акту і поєднує в собі дві обов'язкові семантики - ілокутивну та ілокутивну.

2/ Ілокутивні дієслова можна умовно поділити на 15 груп відповідно класифікації описуваних ними мовленнєвих актів. Кількості груп ілокутивних дієслів не є постійною і змінюється у різні відрізки часу. Так, група дієслів із семою "схвалення" має місце тільки у 16 столітті, потім вона зникає. Проте у сучасній англійській мові набувають можливості вливатися перформативно дієслова зі значенням "сваритися, докоряти", що дає змогу виділити їх в окрему групу.

3/ Не є незмінною і кількість самих ілокутивних дієслів, що становлять ту чи іншу групу мовленнєвих актів. Набуваючи нових значень, чи гублячи ті, що вони мали у процесі розвитку англійської мови, деякі ілокутивні дієслова мігрували з однієї групи в іншу. При цьому можна говорити як про інваріантність ілокутивної семантики, так і про її зміну. Однак, найчисельнішими на протязі досліджуваного періоду залишаються групи ілокутивних дієслів, що описують мовленнєві акти повідомлень та стверджень /*assure, affirm, confirm, declare, etc.* /, прохання /*pray, beg, ask, etc.* /, вимог і наказів /*demand, command, order, etc.* /, ритуальні мовленнєві акти /*congratulate, thank, etc.* /, спеціалізовані мовленнєві акти /*invite, bet, bless, etc.* /.

4/ Значною мірою зменшується кількість перформативних мовленнєвих актів з ілокутивними дієсловами. Спостерігається перехід експліцитно вираженої комунікативної інтенції /у 16 ст./ в імпліцитно виражену /у 20 ст./.

5/ Протягом останніх п'яти століть система ілокутивних дієслів зазнала певних трансформацій. Найхарактернішими є якісні зміни, у той час, як кількість ілокутивних дієслів у різні часові періоди практично не змінюється.

6/ У процесі становлення англійської мови найбільших змін зазнали такі ілокутивні дієслова: pray, beseech, crave, charge, protest, scold, reproach і деякі інші.

7/ На протязі всього досліджуваного періоду ілокутивні дієслова в перформативних висловленнях були спроможні займати будь-яке положення відносно пропозиції, яку вони описували, що не мало істотного значення і практично не впливало на зміст висловлення.

Апробація основних положень дисертації проходила на семінарах молодих вчених факультету іноземної філології Київського університету /1990, 1991, 1992 р.р./, у доповідях на науково - практичних конференціях молодих вчених Київського університету, Все-союзній конференції "Функціональні і семантичні кореляції мовних одиниць" /1990 р./, на засіданнях кафедри англійської філології КУ.

Структура роботи визначена поставленими завданнями дослідження. Дисертація складається з вступу, чотирьох розділів, висновків і додатка.

У вступі обґрунтовується вибір теми дослідження, визначається об'єкт дослідження, висуваяться мета і задачі, зазначається теоретична та практична цінність роботи, її актуальність.

У першому розділі дається огляд літератури і досліджень, присвячених проблемам теорії мовленнєвих актів в цілому і ілокутивному акту зокрема. Подаються деякі з існуючих класифікацій мовленнєвих актів, на основі яких виводяться класифікації дієслів у різні часи.

Другий розділ присвячений вивченню стану ілокутивних дієслів

у ранньоновоатлійський період. Дається їх якісний і кількісний аналіз.

У третьому розділі розглядаються ілокутивні дієслова, що вживалися у 17 - 19 століттях. Дається класифікація цих дієслів згідно з ілокутивною силою висловлення, що вони виражають.

Четвертий розділ присвячений сучасному стану ілокутивних дієслів. Характеризуються особливості і зміни їх функціонування на сучасному етапі.

У висновках підбито підсумки всієї роботи.

У додатку приводиться зведена таблиця ілокутивних дієслів, у якій подається характеристика вживання ілокутивних дієслів у різні періоди у процентному відношенні.

Основний зміст роботи.

Одним з основних індикаторів ілокутивної сили висловлення виступає ілокутивне дієслово. Ці дієслова набули у різних дослідженнях різних назв - дієслова мовлення, дієслова комунікації або комунікативні дієслова, мовленнєві дієслова. Ми будемо додержуватись терміну "ілокутивне дієслово" як такого, яке найточніше відображає прагматичне призначення цих дієслів, а також терміну "мовленнєве дієслово" як тотожного йому у випадках, коли мовленнєвий акт розуміється як ілокутивний акт.

Ці дієслова вже становили предмет дослідження з тієї чи іншої точки зору, проте до цього часу залишилась невивченою їхня еволюція.

Найдетальніше і всесторонньо проаналізовані ілокутивні дієслова у роботі Почещова О.Г. /1968 : 14/, який дав таке визначення ілокутивного дієслова: це дієслово, для якого суть важли-

вим є наявність двох сем - а/ локутивної семи і б/ ілокутивної семи. Ми, услід за Почепцовим О.Г., також виходимо з подібного розуміння суті ілокутивного дієслова. Ніякого іншого істотного навантаження, окрім визначення прагматичної спрямованості висловлення, ілокутивне дієслово не несе, і якраз ця обставина робить його метамовним: воно не входить у пропозицію, а лише прагматично визначає її.

Треба зазначити, що відокремлення ілокутивних дієслів від локутивних та перлокутивних є дуже умовним, також як і відокремлення локутивного, ілокутивного та перлокутивного актів у межах мовленнєвого акту. Більша частина саме локутивних дієслів можуть у визначеному контексті набувати ілокутивної семи, не кажучи вже про перлокутивні дієслова, в семантиці яких завжди присутній ілокутивний компонент.

На основі проаналізованого фактичного матеріалу, а також використовувачи дані Вершурена /1980 : 6-7/, Ткаченко Р.Г. /1977 : 200/, Богданова В.В. 1985 :23/ у дисертації надається список ілокутивних дієслів з 204 одиниць, який, проте, не претендує на закінченість і остаточність.

Існує певна залежність між типами ілокутивних актів і ілокутивними дієсловами. Це означає, що для кожного типу ілокутивних актів існує певна кількість так званих "чисто" ілокутивних дієслів, які характеризують саме даний ілокутивний акт. Очевидно, ці дієслова складають ядро його поля ілокуції, а всі інші дієслова, спроможні описувати цей ілокутивний акт у різних контекстах - його периферію.

З плином часу дієслова, що специфікують ілокутивний акт і подають його ілокутивну силу, стали все рідше вживатися перформативно, тобто у першій особі теперішнього часу активного стану

індикативу. Ця втрата оула збалансована іншими засобами вираження ілюктивної сили репліки. У драматургії одним з таких засобів стала ремарка. Якщо ми прослідкуємо за кількісним зжитком ілюктивних дієслів у англо - американській драматургії останніх п'яти століть, то виявиться, що майже всі мовленнєві дієслова перейшли з мовленнєвого акту в ремарку, що вводить цей мовленнєвий акт, що підтверджує їхню метамовну сутність. Так, у Шекспіра, наприклад у будь - якій з його трагедій міститься більше перформативних мовленнєвих актів, ніж у двох десятках сучасних драматургічних творів. У драматургів 20 століття спостерігається широке вживання ремарок, що відбиває мета- та паралінгвістичний характер передачі ілюктивної спрямованості мовленнєвого акту, який міститься у репліці.

З цього виходить, що перформативні висловлення сули характерною рисою англійської мови ранньомовноанглійського періоду. Перформативне дієслово було спроможне не тільки реалізувати ілюктивну силу висловлення, але ж і підсилувати або ослаблювати її, регулювати набір ілюктивних сил.

Ми виділили такі групи перформативів ранньомовноанглійського періоду на основі класифікації перформативів Апресяна Ю.Д. /1986 : 209-210/ і згідно з їх прагматичним навантаженням:

- 1/ Повідомлення і ствердження - assure, affirm, declare, grant, etc.
- 2/ Зізнання - confess.
- 3/ Обіцяння - swear, promise, warrant, etc.
- 4/ Прохання - request, ask, pray, implore, beseech, beg, etc.
- 5/ Пропозиції - propose, offer.
- 6/ Поради - advise.
- 7/ Попередження і пророкування - warn, forewarn, prophesy.
- 8/ Вимоги і накази - demand, command, claim, insist, etc.

9/ Заборони і заперечення - ban, forbid, deny, etc.

10 / Схвалення - approve, commend.

11/ Звинувачення - accuse.

12/ Пробачення - forgive, pardon, excuse.

13/ Мовленнєві ритуали - salute, greet, thank, congratulate, etc.

14/ Спеціалізовані MA - bet, invite, complane, etc.

Кількісний аналіз показав, що найуживанішими у 16 столітті виявилися такі дієслова: pray /pr'ythee/, beseech, thank, warrant, confess,

charge, assure, swear, protest і, звичайно, група мовленнєвих дієслів, що визначають мовлення у його різних проявах - say, speak, talk, tell.

Локутивними ці дієслова можуть вважатися лише у відриві від контексту. У контексті ж вони набувають певної ілокутивної сили, тобто стають носіями певної прагматичної інтенції мовця. У різних контекстах ці дієслова спроможні ідентифікувати різні мовленнєві акти. Так, у 16 столітті, ці дієслова брали участь у таких мовленнєвих актах:

1/ Найчастіше це акт передання якої-небудь інформації, або акт ствердження:

I say it is the moon that shines so bright. /Shak., 281/.

2/ Дуже часто ці дієслова, особливо дієслова "say", виступали у ролі вигуків. У цих випадках вони не несли ніякого прагматичного навантаження і використовувалися для того, щоб привернути увагу співрозмовника:

So that, I say, he has born all things well. /Shak., 325/.

3/ У мовленнєвому акті вимоги, наказу:

I say, away! /Shak., 951/.

4/ У мовленнєвому акті пророкування:

I say it shall be so! /Shak., 705/.

Також ці дієслова спроможні були висловлювати ілокутивну силу проання, благання, заперечення, обпання, поради, тощо.

Треба відзначити, що подібна прагматична полісемія ієрархичних дієслів простежується тільки у ранньомовноанглійському періоді. Поступово вони позбуваються цієї полісемії, а разом з нею і частотності вживання. У сучасній англійській мові вони практично не зустрічаються в перформативних мовленнєвих актах.

Перформативи не завжди відповідають всім вимогам, що стоять перед ними. Існує цілий ряд винятків, спрогнозувати які у конкретного дієслова можливо тільки з допомогою контексту. Ось які це, окрім канонічної, граматичні форми могли приймати ієрархичне дієслово у перформативних висловленнях у 16 столітті:

1/ Перша особа однини простого майбутнього часу активного стану індикативу:

Why now I'll pledge you, captain. /Jon., 241/.

2/ Перша особа множини простого теперішнього часу активного стану індикативу:

... so we answer him. /Shak., 476/.

3/ Еліпсо перформативної частини висловлення:

Pr'ythee, be content. /Shak., 28/.

4/ Умовний спосіб при дієсловах типу "прохати, рекомендувати, питати, остерігати":

What make the devil so devilish, I would ask you? /Jon., 36/.

5/ Включення у перформатив різних модальних слів:

... I must needs confess... /Marlow, 555/.

6/ Включення у склад перформативу інших граматичних та лексичних підсилюючих засобів:

... I but crave your ear in private. /Jon., 541/.

У процесі свого розвитку англійська мова зазнала ряд якісних змін, що, в свою чергу, позначилося на групі ієрархичних дієслів. Хоча в 17 - 19 століттях у перформативних висловленнях продовжують

використовуватися практично ті ж самі ілокутивні дієслова, що й в 16 столітті, що підтверджується фактичним матеріалом, проте мають місце і деякі якісні відмінності.

Деякі дієслова, що використовувалися у 16 столітті перформативно, у 17 - 20 століттях втратили цю можливість, а деякі з них взагалі практично перестали використовуватись. Це такі дієслова як: *forewarn, forewear, blame, disclaim, advise, bid, command, commend, proclaim, invite, salute, greet, pardon, request, ask, complain, approve*. Не можна сказати, що ці дієслова зовсім вийшли з ужитку. Однак, у порівнянні з ранньонovoанглійським періодом їх активність настільки знизилась, що вже у 17 - 20 століттях їх вживаність носить епізодичний характер.

Стали вживатися перформативно дієслова, що раніше так не використовувалися: *catechize, introduce, order, argue, contradict, allow, refuse, defy, object, agree, denounce, admit*.

Ці зміни всередині групи ілокутивних дієслів привела до того, що трохи зміглася і класифікація перформативних мовленнєвих актів, що приводилася нами для ранньонovoанглійського періоду. Ілокутивні дієслова, що були дуже популярні у 16 столітті, втратили у 17 - 19 століттях свою вживаність, і приклади з ними дуже малочисельні.

Проте такою ж багаточисельною залишилась група перформативів з семою "прохання", але і в ній спостерігається значне скорочення кількості вживань кожного з дієслів, що входять до її складу /*pray, implore, entreat, crave, conjure, etc.*/. Найуживанішим не тільки в цієї групі, але й взагалі в групі перформативних дієслів, залишається дієслово "*pray*", хоча й воно істотно різниться від відповідного дієслова 16 століття. Помітно знижується його предикативність, воно все більше набуває характеру парентетичного елемента, вигукного маркера мовленнєвого акту:

lay, pray, gent lemen - I didn't expect this usage /Sherid., 48/.

Група заборон і заперечень відозмінилася у 17 - 19 століттях у групу згод і заперечень. До неї додалися дієслова, які раніше не вживалися перформативно: agree, refuse, denounce, contradict, object: What I object to is their form. /Show, 124/.

Цікавою особливістю, притаманній деяким мовленнєвим дієсловам, є та обставина, що вони допускають при собі заперечення. При цьому зміст дієслова змінюється не протилежний, але сам мовленнєвий акт не перестає бути мовленнєвим актом. Так, заперечення при дієслові "deny" заперечує не сам мовленнєвий акт, що описується цим дієсловом, а лише переводить дієслово з одного прагматичного класу в інший:

I deny not that my father was brought down to be a poor bankrupt. /Show, 214/.

Те ж саме відбувається з деякими іншими дієсловами - заперечення змінює їх зміст на протилежний, але мовленнєвий акт при цьому все ж таки має місце, правда, це вже інший мовленнєвий акт, який повинен був би бути описаним у випадку стверджувального речення іншими /частіше за все антонімічними/ перформативними дієсловами:

I confess not my fault - I deny it; I blame you not - I justify you, etc.

У той же час заперечення позбавляє мовленнєвої суті цілий ряд ілокутивних дієслів. Інакше кажучи, якщо мовець заперечує ілокутивну сему, закладену у певному ілокутивному дієслові, він тим самим у деяких випадках заперечує і сему мовлення, тобто не продукує ніякого мовленнєвого акту. Так, наприклад, у випадку: I invite you not не існує акту запрошення, I don't apologize you немає акту прощення і т.д.

Дієслово "protest", яке мало у 16 столітті чітко означене значення "запевняти", "робити заяву", у 17 - 19 століттях разом з цим значенням, що збереглося, починає вживатися зі значенням "заперечувати" яке поступово стало у нього домінуючим.

Якісних змін зазнали і деякі інші ілюкитинні дієслова - одні з них набули зовсім не притаманних їм у 16 столітті значень. Так, наприклад, дієслово "warrant" загубило семи, які мало у 16 столітті - "прохання" і "заперечення". У 17 - 19 століттях воно мало такі значення: 1/ стверджувати, 2/ ручатися, гарантувати, 3/ дуже активно використовувалося у вигуках. Деякі інші дієслова втратили перформативність, почали вживатися описово, наприклад, advise, commend, etc.

Перформативні мовленнєві акти 17 - 19 століть, також як і 16 століття, не завжди відповідали вимогам класичного перформативу. Окрім таких самих, як і в 16 столітті, відхилень від форми канонічного перформативу, у 17 - 19 століттях з'явилися і деякі інші:

1/ Непрямий імператив:

Let me warn you ... /Show, 212/.

2/ Теперішній подовжений час:

I am expressing my righteous contempt for commercialism. /Scw, 96/.

3/ Слова /модальні і немодальні/, що висловлюють психологічний стан мовця у момент висловлення. Подібна модальність відрізняється від звичайної значно більшою мірою емоційності і експресивності:

I am forced to insist on a sense of the words... /Show, 217/.

4/ Однина минулого часу активного стану індикативу:

I only wanted to explain you see /Show, 46/.

5/ Перформативне висловлення у вигляді підрядного підметового:

... what I object to is their form. /Show, 124/.

6/ Перформативне висловлення у вигляді підрядного умовного:

Look, you, friends, if I may advise you, when she's going...let her go. /Show, 283' /.

На наш погляд, на збільшенні кількості граматичних форм перформативного висловлення позначився розвиток англійської мови

в цілому, в гіді якого значно поширилася парадигма дієслова, з'явилися нові форми модальності; а також і деякі немовні фактори -- зміни у певній мірі соціального середовища, послаблення соціального етикету в результаті лібералізації суспільства, багачня мовця збільшити кількість інформації, що несе в собі один мовленнєвий акт, не посприючи при цьому його рамок.

Дослідуючи еволюцію ілюктивних дієслів на протязі останніх п'яти століть, ми дійшли висновку, що ці дієслова мають відносну кількісну стабільність у часі, що відображається у їх практично незмінній кількості у різні часові відрізки. Очевидно, що стабільність можна пояснити стійкістю форм і способів соціальної взаємодії людей, відбитої у сфері повсякденного мовного спілкування. Проте, хоча кількість ілюктивних дієслів не зазнала особливих змін у ході розвитку англійської мови, змінилася їхня якісна роль у мовленні. Сьогодні характерним для них стало імпліцитне вираження ілюктивної сили. Індиція її у висловленні у сучасній англійській мові здійснюється іншими засобами -- жестами, мімікою, інтонацією, а у драматургії -- ремаркою. Кількість мовленнєвих актів з ілюктивними дієсловами різко зменшується, хоча сама кількість цих дієслів залишається практично тією ж. Не можна також говорити про абсолютний вихід із вживання тих чи інших мовленнєвих актів. Ті зміни, які мали місце всередині кожного типу мовленнєвих актів, стосуються, в основному, частотності вживання ілюктивних дієслів у різні часові періоди, варіативності форм вжитку перформативних висловлень, тощо.

Ті мовленнєві акти, які мають у своїй структурі у сучасній англійській мові перформативне дієслово, відмічені більшою стилістичною забарвленістю, більшою емоційністю, деякі з них -- більшою офіційністю.

Проте, не дивлячись на явну малочисельність перформативних актів, група ілокутивних дієслів достатньо велика, і вона розкладається на ті ж семантичні групи, що й ілокутивні дієслова 16 і 17 - 19 століть.

Відмінною рисою ілокутивних дієслів сучасної англійської мови є той факт, що ті з дієслів, які все ж таки використовуються перформативно у драматургії 20 століття, вже не мають того широкого спектру значень, який вони мали у 16 столітті, а деякі з них ще й в 17 - 19 століттях. За дієсловом, як правило, закріпилося одне, найхарактерніше для нього значення, у якому він і зустрічається перформативно.

Найуживанішим все ж таки залишається дієслово "pray", хоча його семантика певним чином змінилася. Продовжує активно скорочуватись кількість його вживань, якісно змінюються і його значення. Тенденція до його переходу у службову частину мови, яка почилася у 17 - 19 століттях, продовжує поглиблюватися. Практично, основною формою вжитку дієслова "pray" стає вигук, частіше за все зі значенням "будь ласка", і в цьому розумінні з ним починає конкурувати вигук "please", який поступово і витісняє його. У сьогоденні дієслова "stave" і "beseech" є в достатній мірі архаїчними, і поодинокі приклади з ними набувають певної стилістичної забарвленості.

Група дієслів з семою "задоволення", яка зникла з перформативного вжитку у 17 - 19 століттях, у сучасній англійській мові не відновилася, хоча не можна сказати, що дієслова, які входили у цю групу у 16 столітті, перестали вживатися зовсім, - просто вони стали використовуватися описово.

Стали вживатися перформативно дієслова, для яких раніше ця функція не була притаманною - дієслова зі значенням "докоряти",

"сварити". Хоча приклади з ними небагаточисельні, вони, однак, мають місце, і їх, очевидно, можна виділити у окрему групу - групу докорів. це такі дієслова: reproach, scold, quarrel:

I reproach myself so bitterly. /Maughan, 165/.

Таким чином, на загальному фоні зниження чисельності перформативних мовленневих актів у сучасній англійській мові з'являється група дієслів, для яких в принципі не характерне перформативне вживання, але які можуть вживатися перформативно у певних контекстах. Поява такої групи не може вважатися правилом, а, скоріше, винятком із загальної тенденції до лімітування перформативних висловлень у сучасній англійській мові.

Тенденція до скорочення вживань ілюктивних дієслів у сьогоденній англійській мові дає можливість припустити, що поступово вони вийдуть із повсякденного вжитку як надмірні елементи висловлення. Процес відмирання перформативних висловлень не є стрімким, він проходить поступово, але неухильно. Ілюктивна мова висловлення на даному етапі виражається в інший спосіб - цінними стереотипічними формулами в усному спілкуванні і авторськими зауваженнями і ремаркам у драматургічному діалогічному мовленні. Наявність ілюктивних дієслів у таких випадках виступає не тільки не обов'язковою, а й надмірною, бо немає необхідності дублювати вже виражену комунікативну інтенцію мовця.

Так, як і раніше, у сучасній англійській мові спостерігаються відхилення від класичної форми перформативного висловлення. Проте, раніше частотність перформативів була набагато більшою, ніж зараз, і тому відхилення, що мали місце, розглядалися нами саме як винятки з правила. Сьогодні картина змінилася. При дуже обмеженій кількості перформативних мовленневих актів часті відступи від встановлених вимог вже не можна вважати випадковими. Очевид-

но, це пояснюється тим, що у тих випадках, коли сьогодні використовується перформативний ілокутивний акт, його вжиток породжується бажанням автора зробити своє висловлення більш емоційним і виразним. А використання різноманітних граматичних формул замість першої особи однини активного стану індикативу, а також лексичних та граматичних способів посилення прагматичної інтенції ще більш сприяє висунутій задачі. Форми, яких набуває перформативне висловлення у сучасній англійській мові, відповідають тим відхиленням від правила, які мали місце раніше і приводилися нами вище.

На основі всього викладеного можна заключити, що сучасний стан системи ілокутивних дієслів і описуваних ними перформативних висловлень визначається не тільки діючими сьогодні комунікативними правилами і умовами мовленнєвого спілкування, - воно постає як результат всього попереднього розвитку англійської мови, тісно пов'язаного з соціальними змінами суспільного середовища. Саме тому мовленнєва діяльність повинна розглядатися не тільки в синхронічному, але й у діахронічному аспектах.

Протягом останніх п'яти століть група ілокутивних дієслів зазнала якісних змін. У той же час кількість ілокутивних дієслів у різні часові періоди коливалась дуже незначною мірою, і в цьому відношенні група ілокутивних дієслів наближається до стійкості та стабільності граматичних елементів, а не лексики, як можна було б чекати. Якісні зміни набагато значніші.

Один з основних висновків, який підтверджується матеріалом даного дослідження, є висновок про поступове, але неухильне скорочення сфери вжитку перформативних висловлень, як таких, які дублюють комунікативну інтенцію адресанта мовлення, що виражається іншими засобами.

З м. В. Стефаніка
АН України

Імперативні дієслова, що вживаються у сучасній англійській мові, використовуються для більшої емоційності, яскравості, експресивності, а також у спеціальних стилях /діловому, дипломатичному, тощо/.

Основні положення дисертації відображені у статтях:

1/ Фразовые глаголы в системе речевых глаголов современного английского языка // Вестник КГУ, Романо - германская филология. Вып. 24, 1990 г. С. 21 - 23.

2/ Употребление императивных глаголов со значением "просьбы" в ранненовоанглийском языке // Вопросы романо - германской филологии / Киев, 1990 г. - 5. - Рус. - Деп. в ИНИОН АН СССР, УДК 804.025

3/ Употребление некоторых императивных глаголов в директивных речевых актах в английском языке 16 в. // Тезисы конференции "Функциональные и семантические корреляции языковых единиц" 17 - 19 апреля 1990 г., г. Киев. С. 141 - 142.

4/ Імперативні дієслова як засіб експлікації комунікативної інтенції в англійській мові 16 - 20 століть // Вісник КГУ. Романо - германська філологія. Вип. 4, 1992 р. С. 77 - 81.

ИНКОМП-"ВК"

Зак. № 54-Н Тир. 100 1992 г.

24044

AB 27.339